FIATAL MŰSZAKIAK TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAKA XIX.

Kolozsvár, 2014. március 20–21.

A KIDEI TEMPLOM TECHNIKATÖRTÉNETÉBŐL

A TECHNICAL HISTORY OF THE CHURCH IN KIDE

TALPAS János⁽¹⁾, MÁRTON László⁽²⁾, NAGY Tibor Sándor⁽³⁾

(1) Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, Kolozsvár, Telefon: +40-74-5656023
talpasjanos@gmail.com

(2) Erdélyi Múzeum-Egyesület, Műszaki Tudományok Szakosztálya, Kolozsvár, Telefon /
Fax: +40-264-595176, martonlb@yahoo.com

(3) Kidei Református Egyházközség – Kolozsvári Egyházmegye, Kolozsvár 400113 Cluj-
Napoca, P-ța Unirii (Főtér), Nr. 23., nagytibor@gmail.com

Abstract

Christian churches built in the middle ages can also be studied (researched) from a Technical History point of view, as they are all genuine witnesses of the time they were built in.

From foundation to the roof structure, the break, the ceiling and the vault, as well as all the renovations and repairing represent proof of the technical knowledge of the age they were built in, all packed in one building. Through researching the applied techniques, one can draw conclusions on the technical and scientific level of a specific age. All this research also leads to the enrichment of our cultural history.

Keywords: church, masonry technique, stone cutting, technical history

Összefoglalás

A középkorban épült keresztény templomokat technikatörténeti nézőpontból is lehet tanulmányozni, hiszen mindegyik hírmondója annak a kornak, amelyben született.

Az alapozástól a tetőszerkezetig, a nyílások, mennyezetek és boltozatok, valamint az évszázadok alatt többször is elvégzett javítások-átalakítások kivitelezése megannyi bizonyítéka a kor műszaki ismereteinek, mindez egy épületbe tömörítve. Az alkalmazott technikák tanulmányozásával következtetni lehet az illető kor műszaki tudományának színvonalára. Ezek kultúrtörténeti ismereteink gyarapításához is hozzájárulnak.

Kulcsszavak: templom, falazástechnika, kőfaragás, technikatörténet

1. Előljáróban

A tanulmányozott középkori templom Kidén a református egyházközség tulajdonában lévő műemléképület.

Kide a Borsa völgyében található települések egyike, a tájegységet Kalotaszeg, a Mezőség, valamint a Szilágyság határolja, „társadalmi-vallási szempontból változatos, sokoldalú, önálló gazdálkodást folytató területről van szó”[1].

1. ábra. A református templom
(Debreczeni László jegyzetfüzetéből)[2].

2. ábra. A templom alaprajza

Kidén négy egyháznak van temploma. A református, katolikus, unitárius és ortodox vallás hívei külön-külön építettek templomot maguknak. Ezek közül a templomok közül legrégebbi a mai református templom (1. ábra), amelynek építési éve ismeretlen, de feltételezhető, hogy a XII–XIII. század lehetett. Az 1241-es tatárjárás alatt feldúlt templom helyébe építik a ma is létező épületet.

2. A templom

Alaprajza részaránytalán (2. ábra), jól látható, hogy eredetileg egy egyhajós kis templom bővítése után alakult ki a mai, egyenes záródású szentéllyel [3].

Építésének korában a keresztény templomokat úgy építették, hogy hosszanti tengelyük kelet–nyugat irányú volt [4]. A részaránytalán alaprajz a többszöri fejlesztés következménye.

Bár nem a templom történetéhez tartozik, mégis említésre méltó esemény, hogy 1591. szeptember 21-én Erdély egyházai áttértek a Gergelynaptár használatára. Kivételt képezett az orthodox egyház, amely továbbra is a Julianus-féle naptárt használta.

A középkori Erdély magyar és szász templomai építésében a hagyományos, késő román építőművészettel szemben az új stílusirányzat, a gótika diadalmaskodik. Az új stílusirányzat a kis falusi templomnál is tükröződik, jelei a déli fal két, csúcsíves, mérműves díszítésű ablaka. A mérműves kőfaragványoknak mára már csak töredékei maradtak (3. ábra).

A többszöri javítások, bővítés ellenére a templom mindkét építészeti stílus, a román és a gótika jeleit magán viseli.

Falai vegyes falazási technikával épültek, ami azt jelenti, hogy a kváderkő és terméskő falelemek részei a falaknak. A falak építkezési anyaga a helyi andezit és dacittufa. Ebből faragták a kváderköveket is. A könnyen faragható, a környéken korlátlan mennyiségben található tufa nem csak a helyi építkezés legfontosabb anyaga. A kidei kő és a kialakult kőfaragás századokon át ismert és kedvelt volt távolabbi építkezéseknél is (pl. Kolozsvár).

3. ábra. Mérműves kőfaragvány ablakdísz-töredékek (Debreczeni László jegyzetfüzetéből)[2].

A két falazóanyag, a kváderkő és a terméskő együttes alkalmazása látható a **4. ábrán**.

4. ábra. Vegyes technika alkalmazása a templom falazatában

Egyes falszakaszok szerkezetében faragott kőből profilozott épületelemek töredékei is láthatóvá váltak az 1970-ben végzett javítási munkálatok alkalmával eltávolított vakolat alatt (**5. ábra**).

5. ábra. A régi épületből maradt profilozott elemek a templom falában

A templom déli falán található két gótikus ablaknak nincs rájája, amiből arra lehet következtetni, hogy ezeket az ablaknyílásokat utólag alakították ki, megnagyobbítva az előző templom apró ablakait. Az épület az évszázadok folyamán többször is volt romos állapotban. Eredetileg nem volt kőből épített tornya. A reformáció éveiben került a református egyház tulajdonába, ettől kezdődően már megfigyelhető a javítások rendszeressége.

A templomról 1747 óta léteznek feljegyzések. Az első, meglévő presbiteri feljegyzés szerint: „*az Isten háza összeomló félben vagy, mind kőrakása, mind sendelyezése elsenyvedő*”. A szegénységben élő lakosság előteremti a javítások költségeit fedező pénzösszeget.

1888-ból származó, újabb egyházgondnoki feljegyzés rögzíti: „*omló félben van a templom*”. Közben 1784, 1809, 1828, 1844, 1867 templomjavítás évei.

1891-ben a reformátusok elhatározzák, hogy megmagasítják a templomtornyot. A munkálattal járó költségek egyrészt a község erdejéből kitermelt fa eladásából származó, másrészt a lakosság körében szervezett gyűjtésből befolyó pénzösszezből próbálják fedezni. De még így is kevésnek bizonyul az összegyűlt pénz. A kő kitermelését, a faanyag szállítását és „*ezen kívül a munkálatokhoz 100 tenyeres napszámot*” biztosítanak a hívek jegyzi fel a korabeli egyházgondnok.

A XX. században újból javítások sora következik. 1912-ben újra zsindelyezik a templomhajót. 1914-ben újravakolják, kívül-belül meszelik. 1933-ban ismét zsindelyeznek, ami 1956-ig biztonságosan védi a templomot az időjárás viszontagságaitól. Csak 1958-ban kerül sor az újabb javításokra.

3. Következtetések

A kidei középkori templom az erdélyi falusi templomok építéstechnikájának egyik példája. A helyi építkezési anyagok felhasználása a templomok építésében nagyban elősegítette azt, hogy minden vallásfelekezet templomot építhessen aránylag mérsékelt költségkörülmények között. Az alkalmazott építészeti eljárások a kor műszaki színvonalát és az évszázadok alatt kialakult hagyományokat tükrözi az erdélyi építészetben.

Irodalom

- [1] Várkonyi Ágnes: *Az önálló fejedelemség utolsó évtizedei*. In: *Erdély története*. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán, Akadémiai Kiadó, Budapest 1988. 784–971.
- [2] Debreczeni László: *Vázlatkönyvei*. Darkó-Debreczeni Gyűjtemény az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltárban, Kolozsvár. 1929.174, 1929.168.
- [3] Lestyán Ferenc: *Megszentelt kövek*. II. Glória Kiadó, Kolozsvár 1996. 206.
- [4] Debreczeni László: *A mi művészetünk*. In: *Toronyvigyázó. Debreczeni László műhelye*. Szerk. Sas Péter. Mundus Egyetemi Kiadó, Budapest 2005. 41–418.